

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า (Human-Elephant Conflict : HEC) เป็นปัญหาที่เกิดจากการที่คนและช้างต้องมาปะทะกัน อันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ อาทิ การแย่งแย่งหรือการบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัย การเพิ่มขึ้นของประชากรทั้งช้างและคน การขาดแคลนอาหารและน้ำดื่มในป่า และการที่พืชผลทางการเกษตรถูกทำลายอันเนื่องจากช้างเคลื่อนย้ายเข้ามาหากินในพื้นที่เพาะปลูก หรือการเคลื่อนที่ผ่านพื้นที่เพาะปลูก ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างไม่ใช่เรื่องใหม่และการที่ช้างออกมาหากินพืชผลทางการเกษตรได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางมาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งในทวีปเอเชียและแอฟริกา (สมาคมนุรักษ์สัตว์ป่า ประเทศไทย, 2550: 2)

สำหรับปัญหาช้างป่าทำลายพืชผลทางการเกษตรในประเทศไทยได้เกิดขึ้นมาพร้อมกับการขยายพื้นที่การเกษตรเข้าไปในพื้นที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของช้างป่า การเผชิญหน้ากันระหว่างคนกับช้างป่าจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ในอดีตพื้นที่ป่าในประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันพื้นที่ที่ราบส่วนใหญ่ ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำการเกษตรและชุมชน ช้างป่าจึงถูกล่าและจำกัดให้หากินอยู่บริเวณภูเขาสูงชัน หรือที่ราบบนภูเขา ซึ่งมีศักยภาพในการเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นพื้นที่หากินของช้างป่าน้อยกว่าที่ราบลุ่ม ที่ได้เปลี่ยนเป็นพื้นที่ทางการเกษตร (ไสว วังหงษา , 2547: 80) แม้ว่าช้างป่าชอบกินพืชอาหารมากกว่าพืชไร่ในแปลงเกษตรกรรม ปรากฏการณ์เกี่ยวกับความเสียหายของพืชไร่มักเกิดขึ้น ในพื้นที่ ที่โขลงช้างจำเป็นต้องออกไปหาแหล่งน้ำ และต้องเดินผ่านพื้นที่เกษตรกรรมที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างชายขอบป่ากับแหล่งน้ำ (สมภาพ หงษ์สตาร์, 2548 : บทคัดย่อ) ดังนั้นการสร้างแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร เป็นปัจจัยที่ชักนำให้ช้างป่าออกมาหากินนอกพื้นที่ป่ามากยิ่งขึ้น ชนิดของพืชที่ความเสียหายให้แก่เกษตรกร ได้แก่ อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง มะละกอ มะม่วง โดยลักษณะของความเสียหายที่ช้างออกมาทำลาย มีทั้งพฤติกรรมการกินเป็นอาหาร และการโค่นหรือดึงออกมาเหยียบทำลาย ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวได้สร้างความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่า และนำมาซึ่งความสูญเสียจำนวนช้างป่าในประเทศไทย

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี มีจุดเริ่มต้นมาจากการที่รัฐบาล ต้องการที่จะให้พื้นที่ป่าในบริเวณนี้ ซึ่งเริ่มตั้งแต่อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน และอุทยานแห่งชาติเขาสิบห้าชั้นพาดยาวไปทางทิศตะวันออกต่อเนื่องไปยังเทือกเขาสอยดาวและเขาคิชฌกูฏ รวมกันเป็นพื้นที่ป่ารอยต่อห้าจังหวัดที่อุดมสมบูรณ์ในภาคตะวันออก ผืนนี้ได้รับการดูแลไม่ให้มีการบุกรุกและคงความอุดมสมบูรณ์ไว้ สภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์นี้ทำให้เกิดปัญหาช้างป่าที่อาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างรวดเร็วจนมีจำนวนช้างป่าในปัจจุบันประมาณ 350 เชือก ในส่วนเฉพาะที่อยู่ในพื้นที่อำเภอแก่งหางแมวมียังมีช้างป่าจำนวนประมาณ 100 เชือก และนับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกิดปัญหาช้างป่าลงมาทำร้ายราษฎรจนเป็นภัยถึงแก่ชีวิตและทำความเสียหายต่อพืชผลทางการเกษตร สร้างความหวาดกลัวให้แก่ราษฎรจนไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ ส่งผลให้เกิด

ความเดือดร้อนต่อชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรและสร้างความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า นับเป็นปัญหาที่มีความสำคัญมาก และสร้างความสูญเสียให้แก่เกษตรกรอย่างยิ่ง รูปแบบของปัญหาที่เกิดขึ้นมากที่สุด คือ ช้างป่าออกมากัดกินและทำลายพืชผลทางการเกษตร (นายวิวัฒน์ สุภาพ, 2558) ฤดูกาลไม่ใช่ปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเกิดปัญหา เนื่องจากจำนวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้งและฤดูฝนไม่มีความแตกต่างกัน แต่ระยะการเจริญเติบโตของพืชมีความสัมพันธ์กับจำนวนเหตุการณ์ความเสียหายมากกว่า เนื่องจากพืชที่ถูกช้างกินส่วนใหญ่ ได้รับความเสียหายในช่วงกำลังการผลิต และช่วงกำลังเจริญเติบโต เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า ได้มีการวางมาตรการการแก้ไขปัญหาเบื้องต้น โดยการทำแนวป้องกัน การติดสัญญาณเตือนภัย และจ้างคนเฝ้าระวัง ซึ่งสามารถบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นได้ แต่มีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง (พันทิภา พัฒนแก้ว และคณะ, 2551 : 13)

สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าที่เกิดขึ้นในพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ทางการเกษตร ของประชาชนอยู่บ่อยครั้ง กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2561) จึงได้จัดทำร่างแผนการจัดการช้างป่า พ.ศ. 2561 –2581 (20 ปี) (ฉบับแก้ไข) พ.ศ. 2561 โดยกำหนดเป็น 6 ยุทธศาสตร์ เพื่อแก้ไขปัญหาช้างป่า ที่เกิดขึ้น และมีเป้าหมายให้ประชากรช้างป่ามีปริมาณที่สมดุล ขจัดปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ค้ำครองป้องกัน การกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับช้างป่า เกิดการอนุรักษ์และจัดการช้างป่าอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนรวมถึงเป็นต้นแบบการจัดการช้างป่า ซึ่งแนวทางการจัดการปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 ของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช เป็นการจัดการและแก้ไข ปัญหาในระดับผืนป่าในพื้นที่ มีการดำเนินการสำรวจ จัดทำฐานข้อมูล เพื่อดำรงความหลากหลายทาง พันธุกรรม การจัดการและถ่ายทอด องค์ความรู้ด้านช้างป่า พัฒนาแนวเชื่อมต่อถิ่นที่อยู่อาศัยของช้าง ป่า พัฒนาศักยภาพถิ่นที่อยู่อาศัย รวมถึง การแก้ไขปัญหาพื้นที่เสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบจากช้างป่า แนวทางการจัดการที่ยืดหยุ่นปรับตัว เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่า เขตพื้นที่ ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เป็นกระบวนการที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชน มีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อจัดการแก้ไขปัญหา มีการปรับปรุงแก้ไขการจัดการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งในด้านนโยบายและการปฏิบัติการ โดยเรียนรู้จากผลของการปฏิบัติที่ผ่านมาแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ประชาชนในพื้นที่มีความสามารถในการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อปัญหาความขัดแย้ง มีความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการ ดำเนินการแก้ไขปัญหา และสภาพแวดล้อมในการดำเนินกิจกรรมประจำวัน รวมถึงการปรับปรุงในการ ปฏิบัติงานตามภารกิจ เพื่อประกอบอาชีพอย่างปกติ และรักษาความปลอดภัยของตนเอง ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 6 ประการคือ กระบวนการมีส่วนร่วม การรวบรวมและตรวจสอบ ข้อมูล การวิเคราะห์ระบบวิสัยทัศน์ การวางแผน การดำเนินงาน การติดตามตรวจสอบและการ ทบทวนผลการดำเนินงาน (Lawrence & Bennett, 2002 : 26-27)

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า นับเป็นปัญหาที่มีความสำคัญมาก และสร้างความสูญเสียให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เป็นอย่างมาก ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า กรณีศึกษา : ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี ” เพื่อขจัดปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า การค้ำครองป้องกันการ

กระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับช้างป่า เกิดการอนุรักษ์และจัดการช้างป่าอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนรวมถึงเป็นต้นแบบการจัดการช้างป่า ซึ่งแนวทางการจัดการปัญหาหระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ตำบลพวา อำเภอกง่างงหางแมว จังหวัดจันทบุรี ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 ของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช เป็นการจัดการและแก้ไขปัญหาในระดับผืนป่า การจัดการและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านช้างป่า รวมถึงการแก้ไขปัญหาพื้นที่เสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบจากช้างป่า

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์สาเหตุของความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่า ตำบลพวา อำเภอกง่างงหางแมว จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างคนกับช้างป่าตำบลพวา อำเภอกง่างงหางแมว จังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เพื่อทราบถึงบริบทและศักยภาพในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าของประชาชนในพื้นที่ตำบลพวา อำเภอกง่างงหางแมว จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อทราบถึงแนวทางในการแก้ปัญหการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างในพื้นที่ตำบลพวา อำเภอกง่างงหางแมว จังหวัดจันทบุรี เพื่อนำไปสู่การจัดการการอย่างยั่งยืน
3. เพื่อได้แนวทางในการพัฒนาการแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่าตำบลพวา อำเภอกง่างงหางแมว จังหวัดจันทบุรี
4. เพื่อให้ประชาชน หน่วยงานหรือองค์กร รวมถึงชุมชนอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาช้างป่า ได้นำผลการวิจัยไปใช้ในเป็นข้อมูลในการบริหารจัดการช้างป่า

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเกี่ยวกับ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่า กรณีศึกษา: ตำบลพวา อำเภอกง่างงหางแมว จังหวัดจันทบุรี ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาบริบทและกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ศักยภาพของชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างคนกับช้างป่า ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่าเข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตรของเกษตรกรเป็นจำนวนมากจำนวน 5 หมู่บ้านของตำบลพวา อำเภอกง่างงหางแมว จังหวัดจันทบุรี ประกอบไปด้วย 1) หมู่ที่ 1 บ้านเขากล้วย 2) หมู่ที่ 4 บ้านบ่อไฟไหม้ 3) หมู่ที่ 5 บ้านเขาซ้อง 4) หมู่ที่ 8 บ้านวังอีแอ่น และ 5) หมู่ที่ 9 บ้านป้อมมะเดื่อ

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ผู้วิจัยทำการศึกษาในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มได้แก่ 1) เกษตรกร 2) ผู้นำหมู่บ้าน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกร ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่าบุกรุกทำลายพื้นที่

ทางการเกษตรมากที่สุด จำนวนทั้งหมด 5 หมู่บ้าน จากรายงานการสำรวจขององค์การบริหารส่วนตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2562 พบว่า มีเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจำนวน 20 ครัวเรือน และมีพื้นที่ทางการเกษตรจำนวน 464 ไร่ 2 งาน และสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า จำนวน 5 คน ประกอบไปด้วย

- 1) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านเขากล้วย
- 2) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านบ่อไฟไหม้
- 3) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านเขาซ้อง
- 4) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 บ้านวังอีแอ่น
- 5) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 บ้านบ่อมะเตื้อ

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่องการการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า :กรณีศึกษาตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยทำการศึกษาริบทและการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหา เป็น 2 มิติ คือ 1. มิติที่เกี่ยวกับลักษณะตามธรรมชาติของช้างป่า เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 6 ประการ ดังนี้ 1) การเพิ่มขึ้นของจำนวนช้างป่า 2) ขนาดถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติลดลง 3) พฤติกรรมการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของช้างป่า 4) การขาดแคลนอาหารและน้ำดื่มในช่วงฤดูแล้ง 5) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรส่วนใหญ่มีขนาดใหญ่และมักตั้งอยู่ตามแนวขอบป่า 6) พืชไร่พืชสวนมีคุณค่าทางอาหารสูงและมีรสชาติใกล้เคียงพืชตามธรรมชาติ และมีมิติที่ 2 คือประเด็นที่เกี่ยวกับด้านการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรชุมชนพวา ด้านระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยใช้เวลาในการเตรียมข้อมูล ศึกษาค้นคว้า จัดลำดับข้อมูล สร้างเครื่องมือ พร้อมทั้งการสัมภาษณ์ และนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ ใช้ระยะเวลาในการวิจัย เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2562 ถึง พฤศจิกายน พ.ศ.2562

นิยามศัพท์

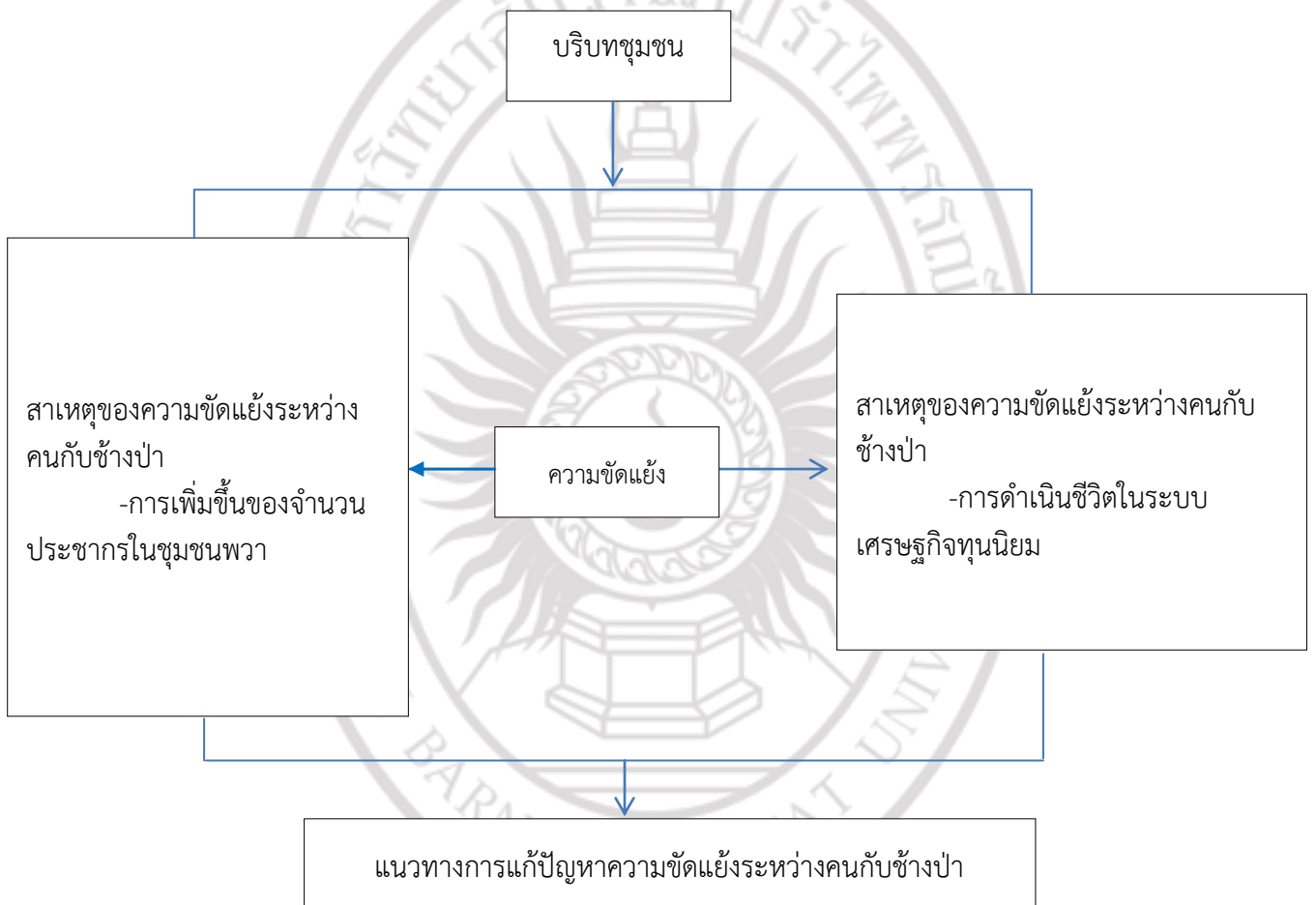
ช้างป่า หมายถึง ช้างที่อาศัยอยู่ในผืนป่าธรรมชาติที่บุกรุกเข้ามาหากินพืชไร่ พืชสวน และทำลายพื้นที่ทางการเกษตรของประชาชนในพื้นที่ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า หมายถึง สถานการณ์ที่ประชาชนในพื้นที่ที่มีความคิดเห็นมีความรู้สึกที่ช้างป่า เป็นผู้บุกรุกทำลายผลผลิตทางการเกษตร เป็นภัยคุกคามต่อชีวิตความเป็นอยู่ และทรัพย์สิน หากปล่อยปละละเลยไม่หาทางแก้ไขปัญหา จะเกิดผลกระทบไปสู่ความรุนแรง และการทำผิดกฎหมาย เช่น การทำร้ายช้าง การฆ่าช้าง เป็นต้น

แนวทางการแก้ปัญหา หมายถึง การมีส่วนร่วมในการจัดการ และมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่าโดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่มีอย่างยาวนานของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาช้างป่าออกมาหากินพืชไร่ พืชสวน รวมถึงปัญหาช้างป่าทำร้ายชาวบ้านใน

พื้นที่งานบาดเจ็บ และเกิดอันตรายถึงชีวิต เพื่อร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรในพื้นที่ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี